

Osnaživanje mladih iz alternativne skrbi

Grubišić, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:791387>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREB

STUDIJ SOCIJALNOG RADA

MAJA GRUBIŠIĆ

OSNAŽIVANJE MLADIH IZ ALTERNATIVNE SKRBI

Završni rad

Mentorica: prof. dr. sc. Kristina Urbanc

Zagreb, srpanj, 2024. godina

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Definiranje pojmova.....	2
2.1.Što je osnaživanje?.....	2
2.2.Što je alternativna skrb?.....	2
2.3.Tko su “mladi“?.....	4
3. Osnaživanje.....	5
3.1.Općenito.....	5
3.2.Proces osnaživanja.....	7
3.3.Uloga stručnjaka.....	8
3.4.Praksa osnaživanja.....	9
3.4.1. Praksa u RH.....	12
3.4.2. Praksa u Europi.....	13
4. Problemi mladih u skrbi.....	15
5. Pregled istraživanja.....	16
6. Zaključak.....	18
7. Literatura.....	20

OSNAŽIVANJE MLADIH IZ ALTERNATIVNE SKRBI

SAŽETAK:

Ovaj rad se bavi temom osnaživanja mladih iz alternativne skrbi te je cilj ovog rada prikazati koliko je važno kontinuirano raditi na osnaživanju mladih, prikazati neke primjere iz prakse kako iz Hrvatske tako i iz drugih zemalja Europe te prikazati zaključke nekih istraživanja vezanih za ovu temu. S obzirom da se mladi iz skrbi od svojih vršnjaka izvan skrbi razlikuju po nedostatku primarne obiteljske podrške i poteškoćama koje nosi život u alternativnoj skrbi te radi toga iskazuju razne negativne posljedice poput lošijeg samopouzdanja, niže razine obrazovanja, problema s ovisnošću, agresivnošću i sl. odabrala sam upravo tu skupinu korisnika za svoj rad jer je za njih osnaživanje od ključne važnosti. Samo osnaživanje ima više definicija, no svi se stručnjaci slažu da je to dugotrajan, postepen i aktivan proces osobnog rasta i razvoja, a uključuje različite aktivnosti od individualnog savjetovanja do grupnih radionica. Razna istraživanja su pokazala određene probleme i nakon izlaska mladih iz institucije što upućuje na to da bi se proces osnaživanja trebao nastaviti i nakon što mladi izađu iz skrbi. Također, postavlja se pitanje koliko mladi mogu utjecati na provođenje samog procesa, da li imaju pravo izraziti svoje mišljenje, davati prijedloge i donositi odluke ili se mišljenja stručnjaka stavljaju u prvi plan. Prema jednom Kanadskom istraživanju zaključak je da mladi vjeruju u sam proces ali smatraju da ih se treba više uključiti. Na kraju rada dati ću svoj osvrt na temu.

Ključne riječi: osnaživanje, alternativna skrb, mladi, samopoštovanje, savjetovanje.

EMPOWERING YOUNG PEOPLE FROM ALTERNATIVE CARE

ABSTRACT:

This paper deals with the topic of empowering young people from alternative care, and the aim of this paper is to show how important it is to continuously work on empowering young people, to show some examples from practice both in Croatia and in other European countries, and to show the conclusions of some research related to this topic. Given that young people in care differ from their peers outside of care in terms of the lack of primary family support and the difficulties that life in alternative care brings, and because of this, they show various negative consequences such as lower self-confidence, lower levels of education, problems with addiction, aggression, etc., I have chosen this very group of users for my work because empowerment is of key importance for them. Empowerment itself has several definitions, but all experts agree that it is a long-term, gradual and active process of personal growth and development, and includes various activities from individual counseling to group workshops. Various studies have shown certain problems even after young people leave the institution, which indicates that the empowerment process should continue even after young people leave care. Also, the question arises as to how young people can influence the implementation of the process itself, whether they have the right to express their opinion, make suggestions and make decisions, or whether the opinions of experts are put in the foreground. According to a Canadian study, the conclusion is that young people believe in the process itself, but think that they should be more involved. At the end of the paper, I will give my review of the topic.

Key words: empowering, alternative care, young people, self esteem, counseling.

Izjava o izvornosti

Ja, Maja Grubišić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću , izjavljujem da sam isključiva autorica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima od onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Maja Grubišić

Datum: 8.Srpnja. 2024

1. UVOD

U današnje doba krize, svi smo osvijestili koliko je bitno znati raspolagati vlastitim resursima za nošenje sa stresnim situacijama. Nažalost u takvim situacijama u nepovoljnijem su položaju uvijek djeca i mladi jer još nisu dovoljno razvili svoje sposobnosti, kapacitete i svijest o sebi te ovisi o podršci odraslih osoba koji o njima brinu. S obzirom na navedeno, ovaj rad u fokus stavlja mlade iz alternativne skrbi jer oni nemaju dovoljno kvalitetnu mrežu podrške, a nose se sa raznim poteškoćama i preprekama te ih je potrebno osnažiti kako bi razvili vlastite kapacitete za nošenje sa svime što im život nosi tijekom i nakon odrastanja u skrbi.

S obzirom da se mladi iz skrbi od svojih vršnjaka koji odrastaju zvan skrbi razlikuju upravo po raznim poteškoćama s kojima se nose te po preranom prelasku u svijet odraslih, tema ovog rada je upravo osnaživanje mladih iz alternativne skrbi. Pod pojmom "mladi iz alternativne skrbi" podrazumijevamo maloljetnike koje žive izvan svoje primarne obitelji: u ustanovama za skrb o djeci, domovima obiteljskog tipa, kod treće osobe ili u udomiteljskoj obitelji (Bartoluci, 2015 prema Popović i Zloković (2017)).

Na početku rada definirati ću što je točno osnaživanje, što je alternativna skrb te na koga se odnosi termin "mladi". Prikazati ću kako tijече sam proces osnaživanja, na koje se načine može postići osnaživanje te ulogu stručnjaka, konkretno socijalnog radnika u samom procesu te koje su kompetencije potrebne da bi se postigao pozitivan ishod procesa. Spomenuti ću kakva je praksa osnaživanja u svijetu, a kakva u RH. Za kraj dati ću svoj osvrt na dosadašnja istraživanja i praksu te moguće prijedloge za unapređenje iste.

1. DEFINIRANJE POJMOVA

1.1.Što je osnaživanje?

Istražujući literaturu naišla sam na nekoliko određenja koncepta „osnaživanje“. Tako se, primjerice, osnaživanje shvaća kao “namjerni proces koji uključuje inicijativu i djelovanje osoba u zadobivanju moći, preuzimanju kontrole u vlastitom životu i boljem pristupu društvenim resursima sa svrhom ostvarivanja osobnih i kolektivnih ciljeva“ (prema Kletečki Radović,2008) sličnu definiciju nalazimo i radu Urbanc (2009) gdje kaže da je osnaživanje “namjerni, planirani procesu u zajednici čija je svrha da pojedincima ili grupama omogući učinkovitiji pristup resursima zajednice, bolju kontrolu nad vlastitim životom te veću uključenost u život zajednice“. Autorica Cheryl E. Czuba (1999.) (prema Bošić Natali, 2017) koncept osnaživanja opisuje pak kao “multidimenzionalni socijalni proces koji pomaže ljudima steći kontrolu nad svojim životima te koji daje ljudima snagu za djelovanje na pitanja koja oni prepoznaju kao važna u vlastitim životima, zajednicama i društvu“, a autorica Inglis (2000) (prema Bošić Natali, 2017) osnaživanje opisuje kao “proces u kojem pojedinci uče biti snažnijima, samosvjesnima, samopouzdanijima, asertivnijima, efektivnijima i dinamičnijima kako bi bolje djelovali unutar postojećeg sistema, radije nego da ga mijenjaju.“

Dakle možemo zaključiti da se osnaživanje odnosi se na one procese kojima određeni pojedinci dobivaju moć, autoritet i bolju kontrolu nad svojim životom, a time i veću mogućnost ostvarivanja osobnih životnih ciljeva i veću uključenost u zajednicu. To je dakle proces osobnog rasta i razvoja, a uključuje razvoj socijalnih vještina i sposobnosti te pozitivno samoodređivanje, samopoštovanje, osjećaj korisnosti, samoučinkovitosti, što sve utječe i na veće i bolje životne mogućnosti (prema Kletečki Radović, 2008). Važno je napomenuti da je osnaživanje doživotan proces pozitivnih promjena pojedinca i da ne postoji krajnja točka u kojoj se može ustvrditi da je osoba osnažena (Lord, 1991., prema Arai, 1997.b, prema Kletečki Radović 2008).

Više o samom procesu i načinima osnaživanja biti će riječi kasnije u zasebnom poglavlju.

1.2.Što je alternativna skrb?

Kada roditelji nisu u mogućnosti pružiti kvalitetnu i potrebnu skrb svojoj djeci, ta se djeca upućuju na smještaj u kojem brigu o njima preuzimaju druge odrasle osobe. Takav način skrbi, alternativan skrbi u biološkoj obitelji, naziva se “alternativna skrb“ (Vijeće Europe, 2009). U takav način skrbi mogu se smjestiti i mladi zbog neprihvatljivog ponašanja, činjenja kaznenih djela, i nekih drugih sličnih razloga.

Alternativna skrb ima više oblika. Prema smjernicama o alternativnoj skrbi, ona može imati sljedeće oblike:

- a. Neformalna skrb: svaki privatni oblik skrbi koji se pruža u obiteljskom okruženju u kojemu o djetetu kontinuirano ili na neodređeno vrijeme skrbe rođaci ili prijatelji (neformalna srodnička skrb) ili drugi pojedinci, na inicijativu djeteta, njegovih roditelja ili druge osobe, pri čemu taj oblik skrbi nije odredilo tijelo upravne ili sudske vlasti ili drugo ovlašteno tijelo;
- b. Formalna skrb: sva skrb koja se pruža u obiteljskom okruženju koju je odredilo tijelo upravne ili sudske vlasti (nadležno sudsko tijelo), i sva skrb koja se pruža u institucionalnom okruženju, uključujući privatne ustanove, neovisno o tome je li to rezultat upravnih ili sudskih mjera.

S obzirom na okruženje u kojemu se pruža, alternativna skrb može biti:

- a. Srodnička skrb: skrb obiteljskog tipa u djetetovoj proširenoj obitelji ili s bliskim prijateljima obitelji koje dijete poznaje, a koja može po svojoj prirodi biti formalna ili neformalna;
- b. Udomiteljska skrb: situacije u kojima nadležno tijelo djecu u svrhu osiguravanja alternativne skrbi smješta u kućanstvo obitelji koja nije djetetova vlastita obitelj, a koja je prošla proces selekcije, kvalifikacije, ovlaštenja i nadzora za pružanje takve skrbi;
- c. Drugi oblici smještaja u obiteljsku skrb ili okruženje obiteljskog tipa;
- d. Institucionalna skrb: skrb koja se pruža u svakom neobiteljskom grupnom okruženju, kao što su sigurna mjesta za pružanje hitne skrbi, tranzitni centri u izvanrednim situacijama te sve ostale ustanove skrbi za pružanje kratkoročne i dugoročne skrbi, uključujući dječje domove;
- e. Nadzirano samostalno stanovanje djece (SOS dječje selo, 2011).

Alternativna skrb može potrajati nekoliko dana ili tjedana, ali i dugi niz godina, sve dok dijete ne postane punoljetno, ne završi školovanje ili dok se njegova obiteljska situacija ne popravi (Vijeće Europe, 2009).

Važno je napomenuti da djeca i mladi koji žive u alternativnoj skrbi imaju jednaka prava kao i djeca koja žive u biološkim obiteljima! (Vijeće Europe, 2009).

Također je bitno spomenuti da prema Obiteljskom zakonu (2015, čl. 129.) izdvajanje djeteta iz obitelji određuje se samo ako niti jednom blažom mjerom nije moguće zaštititi prava i dobrobit djeteta. Svrha tog izdvajanja je zaštita djetetova života, zdravlja i razvoja, osiguranje primjerene skrbi o djetetu izvan obitelji i stvaranje uvjeta za djetetov povratak u obitelj, odnosno priprema drugog trajnog oblika skrbi o djetetu (Udruga Igra, 2019).

1.3. Tko su “mladi“?

“Mladi“ su društvena skupina čija su obilježja specifični problemi odrastanja, buntovništvo te njihova dob. Točnije, donja granica dobi od koje se definira mladost jest 15 godina života, dok gornja granica varira s obzirom da razni stručnjaci nisu suglasni oko te dobne granice no možemo reći da su mladi, dakle, skupina koja obuhvaća osobe između 15 i 30 godina života.

U ovom radu, pojam “mladi“ koristiti ću za maloljetnike između 15 i 18 godina života. Za mlade te dobi često se koristi i termin “adolescenti“. Termin inače dolazi od latinske riječi “adolescere“ što znaci „rasti prema zrelosti“, a sama adolescencija se shvaća kao razvojno razdoblje između djetinjstva i odrasle dobi, prijelaz iz djetinjstva u odraslost. Glavni cilj adolescencije jest da mlada osoba uspostavi ravnotežu između djetinjstva i zrelosti i stekne određene vještine samoodgoja što se može činiti kao težak zadatak s obzirom da su adolescenti skloni odbacivanju autoriteta, roditeljske kontrole, izraženo je buntovništvo, ispitivanje granica, sklonost naglim promjenama raspoloženja, te unutarnji sukobi i sukobi s okolinom (Ilišin, Radin, 2007).

S obzirom da je mladost takvo “burno“ razdoblje u kojem se događaju razne promijene za mladu osobu, dolazi do zbunjenosti te ukoliko mlada osoba nema uz sebe podržavajuću odraslu osobu od povjerenja ali i autoriteta može doći do raznih negativnih posljedica po mladu osobu. To se upravo događa mladima u skrbi te s obzirom na to potrebno ih je osnažiti kako bi ishod u konačnici bio što pozitivniji. Na kraju krajeva, “mladi su onaj segment populacije koji predstavlja nužan resurs za opstanak i razvoj svakog društva“ (Ilišin, Radin, 2007) te je time osnaživanje proces koji je od koristi cijelom društvu.

2. OSNAŽIVANJE

2.1. Općenito

Iako se koncept osnaživanja spominje kao novi koncept i sve se više koristi danas, taj se koncept unutar socijalnog rada zapravo javlja već 80-ih godina 20. stoljeća (Simon, 1995., prema Payne, 2005, prema Kletečki Radović, 2008), a samu ideju možemo naći i u radu američkih socijalnih radnica Jane Addams i Berthe Capen Reynolds (Robbins, Chatterjee i Canda, 1998. prema Kletečki Radović, 2008). Za područje razvoja prakse osnaživanja te konceptualizaciju teorije osnaživanja u socijalnom radu značajnu ulogu ima i rad Barbare Solomon "Black empowerment" objavljen 1976. godine (prema Payne, 2005, prema Kletečki Radović, 2008). Iako se Barbara Solomon primarno bavila pitanjem i osnaživanjem afroameričke etničke manjine, njezin rad smatra se pionirskim u području razvoja teorije osnaživanja (Kletečki Radović, 2008).

Osnaživanje je koncept koji socijalni radnici koriste kako bi odgovorili na diskriminaciju i potlačenost bilo koje vrste. Polazi se od toga da sami korisnici najbolje znaju što ima treba, i što žele no ne znaju točno kako to postići, te se stoga koristi osnaživanje kao način razvijanja ideja, aktivnosti, kreativnosti i kapaciteta korisnika s ciljem poboljšavanja njegove životne situacije. Osnaživanje kao teorija ne krivi žrtvu zbog nepovoljne situacije u kojoj se našla, gdje ima onemogućen jednak pristup resursima, nego priznaje da problemi nastaju i kao posljedica društva koje nije dovoljno sposobno da zaštiti potlačene, diskriminirane i osobe u nepovoljnom položaju i podmiri njihove potrebe, stoga teorija osnaživanja podupire osobnu snagu, kapacitete i otpornost korisnika.

Prema teoriji osnaživanja, za osnaživanje je nužno povezati osjećaj samoučinkovitosti s kritičnom svjesnosti i učinkovitim djelovanjem (Robbins, Chatterjee i Canda, 1998. prema Kletečki Radović, 2008).

Gutiérrez (1990., prema Robbins, Chatterjee i Canda, 1998., prema Kletečki Radović, 2008) navodi da kritična svjesnost uključuje tri kognitivne komponente:

1. identificiranje sa sebi sličnima
2. smanjivanje samookrivljavanja za prošle događaje
3. osjećaj osobne slobode.

Sve tri komponente možemo primijeniti na mladima iz alternativne skrbi: identificiraju se sa vršnjacima koji su isto u alternativnoj skrbi (može dovesti do supkulture i društveno nepoželjnog ponašanja), većinom okrivljavaju sebe za događaje zbog kojih su se našli u skrbi te im nedostaje osjećaj slobode jer se nalaze u takvoj situaciji gdje se njih ne pita za mišljenje već druge odrasle osobe i stručnjaci donose odluke za njih.

Judith Lee pak identificira tri komponente osnaživanja (1994., prema Robbins, Chatterjee i Canda, 1998., Prema Kletečki Radović, 2008)

1. razvoj pozitivnijeg i snažnijeg ja
2. razvoj znanja i kapaciteta za kritičnije razumijevanje socijalnog i političkog okruženja
3. razvoj i njegovanje resursa i strategija, odnosno učinkovitija kompetencija za olakšavanje postizanja osobnih i kolektivnih ciljeva.

Prema Ajduković (2003) da bi razumjeli teoriju osnaživanja, ključan nam je koncept moći, a ono se odnosi na mogućnost pristupa i kontrole nad društvenim resursima i ljudima.

Najznačajniji ishod procesa osnaživanja je osvajanje moći pojedinca ili grupa, ali na način koji ne ugrožava druge čimbenike u zajednici (Ajduković, 2003.).

Nemoćnost pojedinca može se razumjeti kao nemogućnost upravljanja emocijama, vještinama, znanjem, materijalnim resursima, a time i nemogućnost ponašanja u skladu s društvenim normama. Takva nemoćnost proizlazi iz negativnog vrednovanja koje je često u marginaliziranim, diskriminiranim i "manje vrijednim grupama", u koju spadaju i mladi iz alternativne skrbi. (Kletečki Radović, 2008).

Osnaživanje kao proces može se odvijati na tri razine. Kao metoda rada s pojedincem, grupni rad te rad na osnaživanju zajednice. Na individualnoj razini osnaživanjem se jača i podupire osobna moć korisnika, na grupnoj razini stjecanjem osobne moći jača se i sposobnost korisnika da utječe na druge ljude, a time se stvaraju pretpostavke za osnaživanja zajednice, (Payne, 2005., prema Urbanc 2009).

Osnaživanjem pojedinca, utječe se na bolje upoznavanje osobnih potreba pojedinca, što vodi k povećanju osobne moći i sigurnosti u njegove vlastite snage (osobna moć), čime se stvara kapacitet za prenošenje utjecaja na druge ljude (interpersonalna moć), a time se pak otvaraju mogućnosti zadiranja i u širi društveni kontekst (politička moć).

To je proces osobnog rasta i razvoja. Ono uključuje razvoj socijalnih vještina i sposobnosti te pozitivno uvjerenje o vlastitim kompetencijama, snagama za suočavanje sa stresom, veće samopouzdanje, samopoštovanje, osjećaj korisnosti, samoučinkovitosti i sl.

Proces osobnog osnaživanja korisnika sastoji se od četiri faze (Arai, 1997. b, prema Urbanc, 2009):

1. osvješčivanja
2. povezivanja i učenja
3. mobilizacije (poduzimanje koraka)
4. doprinosa (Kletečki Radović, 2008)

Grupni rad omogućava članovima da se međusobno suoče i utvrde istodobno i zajednička i različita nezadovoljstva i potrebe te da ih povežu u zajedničke ciljeve i olakšava im stvaranje strategije za postizanje tih ciljeva. Zajednički se dolazi do uvjerenja da članovi imaju pravo steći vlast i kontrolu nad vlastitim životom te da se osjećaju sigurnima dok se suprotstavljaju konvencionalnoj slici stvorenoj o njima.

Treća je metoda osnaživanje zajednice, koja unutar zajednice povezuje, osnažuje i obrazuje pojedince/ke, grupe i institucije da rade zajedno na temelju zajedničkog cilja i potreba, kako bi se postigli veća efektivnost i bolji rezultati.

2.2. Proces osnaživanja

Proces osnaživanja je aktivan i postepen proces. Njegova forma je određena okolnostima i događajima, ali bit je ljudsko djelovanje u smjeru promjene iz pasivnog u aktivno stanje. (Kletečki Radović, 2008).

Proces osnaživanja uključuje identificiranje direktnih i indirektnih snažno djelujućih zapreka (eng. *power blocks*) koje doprinose bespomoćnosti. "Power blocks" su "bilo koji čin, događaj ili stanje koji remete proces kojim pojedinac razvija učinkovite osobne i socijalne vještine" (Solomon, 1987., prema Robbins, Chatterjee i Canda, 1998. prema Kletečki Radović, 2008). One mogu djelovati na svim razinama, od primarnih do tercijarnih i mogu se javljati tijekom cijelog osobnog razvojnog procesa.

Nakon identificiranja zapreka, proces osnaživanja dalje uključuje razvoj različitih strategija kojima bi se te zapreke prevladale. (Kletečki Radović, 2008).

Sam tijekom osnažujućeg djelovanja na korisnika uključuje određene aktivnosti koje se sastoje od vještina suočavanja, uključenosti u organizacije i ponašanja koja mogu doprinijeti promjenama kako osobnim tako i onima u zajednici (Bamyard i La Plant, 2002., prema Kletečki Radović, 2008). Tako se primjerice mogu organizirati razne formalne grupe i organizacije za samopomoć, grupe za rješavanje problema, zagovaranje, pregovaranje, razvoj organizacijskih vještina i sl. (Gutiérrez, Parsons i Cox, 2003., prema Kletečki Radović, 2008).

Proces osnaživanja mladih obuhvaća učenje kako primiti, zatražiti i pružiti pomoć. Konkretno s mladima se radi na način da se postepeno podiže stupanj njihove participacije. Ona se razvija od najbazičnijeg stupnja da se mlade pita o čemu žele učiti, kako žele raditi pa do toga da zajedno sa voditeljima provode i organiziraju pojedine aktivnosti, da sami vode neku akciju i pomažu drugim mladima, pišu priručnike pa do toga da ravnopravno sudjeluju u kreiranju politika i zagovaračkim aktivnostima (Udruga Igra- Resocijalizacija, 2016).

Podrška ovoj skupini mladih ljudi treba svakako biti usmjerena na ono što mladi trebaju moći raditi samostalno, a s druge bi im strane trebalo osigurati da se nekome mogu obratiti za pomoć. Četiri su temeljna područja osnaživanja mladih ljudi u institucijama, a čije će razvijanje omogućiti svladavanje izazova s kojima se suočavaju - otpornost, pozitivan osjećaj identiteta, emocionalna stabilnost i praktične vještine i znanja. (Udruga Igra- Prevencija, 2018).

2.3.Uloga stručnjaka

Uloga socijalnog radnika u procesu osnaživanja je biti partner, sudionik, su-istraživač, sklon dijalogu, biti osoba kritičkog oka, vodič, saveznik, su-graditelj, su-aktivist, suradnik (Gutiérrez, 1990., prema Kletečki Radović, 2008). Suština odnosa socijalni radnik - korisnik je dijalog, povjerenje, suradnja, neformalnost, iskrenost, otvorena komunikacija, dijeljenje moći i jednakost. Socijalni radnik nije ekspert, već suradnik u potrazi za rješenjima. (Robbins, Chatterjee i Canda, 1998., prema Kletečki Radović, 2008).

Soc. radnik mora biti etički osviješten, znati koristiti korisnikovo znanje, slušati njegove želje i iskoristiti njegovu snagu za pozitivne ishode u budućnosti, uvažavati korisnikovo znanje o njegovim problemima i poštivati korisnika sa svime što ga čini kao osobu u cijelosti, što je

iznimno važno za korisnike koji imaju iskustvo potlačivanja i nemogućnost izražavanja sebe i svojih težnji. (Kletečki Radović, 2008).

S obzirom da je u praksi osnaživanja naglasak na korisnika i njegov izbor ciljeva i načina postizanja cilja, mijenja se odnos soc. radnika i korisnika, tj. odnos je obilježen preraspodjelom moći od stručnjaka prema korisniku. Između ostalih suvremenih pristupa, praksa osnaživanja u socijalnom radu dovela je i do uključivanja korisnika u procjenu kvalitete plana intervencije, programa, usluga koji se nude korisniku u službama, ustanovama ili organizacijama koje ih okupljaju. (Urbanc, 2009).

2.4. Praksa osnaživanja

Prema zaključcima 4. svjetskog foruma mladih Ujedinjenih naroda (2001) “svi mladi ljudi trebaju imati pravo i mogućnost sudjelovati u socijalnim, kulturnim i sportskim aktivnostima bez obzira na spol, rasu, religiju, socioekonomski status ili mjesto gdje žive.“ Slobodno vrijeme trebalo bi omogućiti različite načine zadovoljavanja potreba. Sami mladi očekuju da će im se u slobodno vrijeme osigurati zabava, druženje, učenje novih vještina i dr. Time aktivnosti slobodnog vremena postaju važno sredstvo za osnaživanje mladih.

Inače, interesi su univerzalno obilježje svih ljudi, oni nam mogu puno pokazati o zrelosti osobe, njezinim kapacitetima, a služe i kao motivacija i pokretači za djelovanje. Također Interesi imaju veliku ulogu u oblikovanju identiteta i u samoaktualizaciji pojedinca, te su i bitan čimbenik.

Holt spominje (1998, prema Jeđud, Novak, 2005) slobodno vrijeme kao prostor za “autentično ja“ (“authentic selves”). U svom istraživanju, na temelju intervjuiranja 19 mladih navodi kako mladi iznose da je slobodno vrijeme, osobito ono provedeno s prijateljima i na mjestima poput kafića ili kod kuće, prostor gdje mogu biti doista ono što jesu (real self). Tako slobodno vrijeme postaje prostorom gdje se mladi mogu opustiti i izraziti svoj pravi identitet. (Jeđud, Novak, 2005).

Slobodno vrijeme služi i kao prilika za samoizražavanje, relaksaciju, vježbanje samokontrole te razvoj i učenje. (Irby i Tolman (2002, prema Jeđud, Novak, 2005). Pozitivni učinci

aktivnosti slobodnog vremena na djecu i mlade prema Irby i Tolman (2002, prema Jeđud, Novak, 2005) su sljedeći:

- Socioemocionalni razvoj i angažman – uključujući i održavanje prijateljstava te angažman u zabavi i druženju kao i sposobnost da se nosimo sa različitim situacijama;
- Profesionalni razvoj/orijentacija i angažman – vještine nužne za zapošljavanje, razumijevanje profesionalne karijere i načina ostvarivanja iste;
- Fizički razvoj i angažman – biološka maturacija i zdravlje;
- Kognitivni razvoj i angažman – kritičko mišljenje, kreativnost, rješavanje problema;
- Civilni razvoj i angažman – vlastiti utjecaj na socijalnu okolinu te odgovornost prema drugima uz priliku da se zajednički radi na postizanju nekog cilja.

Jedno britansko istraživanje (2004) o aktivnostima slobodnog vremena mladih iznad 16 godina došlo je do sljedećih zaključaka:

- Potrebno je ponuditi aktivnosti koje su cijenom dostupne mladima
- Potrebno je kreirati mjesta za druženje
- Pokretanje projektnih aktivnosti (npr. Cyber Cafe)
- Omogućavanje prilika za kreativne aktivnosti i upoznavanje sebe
- Omogućiti pristup glazbi (Jeđud ,Novak, 2005).

Mladima je prvenstveno potrebna stručna pomoć i podrška kako bi dobili sve njima potrebne informacije i osjećaj da nisu sami te da se imaju kome obratiti. Stručna pomoć u vidu savjetovanja potrebna je tijekom cijelog razdoblja provedenog u skrbi, a najviše na izlazu iz skrbi jer se tada susreću sa novom situacijom- nagli prelazak u svijet odraslih, a većina nije dovoljno osnažena za nove situacije s kojima će se susresti.

To se razdoblje naziva posttretman te bi mladima trebao omogućiti osnaživanje u procesu osamostaljenja, uspješniju socijalnu integraciju, prilagođavanje na život izvan institucije, sprječavanje recidivizma, prihvaćanje odgovornosti za vlastite postupke, uspješno zadovoljavanje vlastitih potreba ne ugrožavajući potrebe drugih, itd. (prema Miroslavljević, 2013., prema Udruga Igra, 2016).

Osim savjetovanja, jedan od načina prakse osnaživanja su i “Informativno-edukativne radionice za korisnike“. One podrazumijevaju učenje o tome kako i od koga dobiti podršku i pravovremenu, korisnu informaciju, zašto je dobro tražiti pomoć i kako nam u tome resursi dostupni u zajednici mogu pomoći. Osim toga na ovoj aktivnosti se mladi osnažuju u kompetencijama potrebnim za samostalan život a to su: kompetencija traženja i zadržavanja

posla; kompetencija raspolaganja financijama; kompetencija traženja i održavanja mjesta stanovanja; kompetencija brige o vlastitom zdravlju; kompetencija organiziranja slobodnog vremena, a radi se i na razvijanju vještina kao što je rješavanje sukoba i asertivna komunikacija.(Udruga Igra, 2016).

Dobar primjer prakse je i provedba projekta osnaživanja djece u dječjim domovima pod nazivom “Zagrlimo s(v)e“ koji je od 2011. godine završilo 135 djece u dobi od 4 do 15 godina. Projekt su provodili djelatnici Hrabrog telefona te njihovi volonteri, a s djecom se radilo na osvještavanju njihovih osobina i ponašanja, stvaranju pozitivne slike o sebi i jačanju samopoštovanja, komunikacijskih kompetencija te se vježbalo nenasilno rješavanje sukoba, a sve s ciljem osnaživanja i jačanja prosocijalnog ponašanja djece u domovima. (Sabolić, Popović, 2015).

Primarni ciljevi programa Zagrlimo s(v)e su bili:

1. Unaprijediti metode i praksu pružanja socijalnih usluga namijenjenih razvijanju socijalizacijskih i integracijskih vještina djece koja odrastaju bez odgovarajuće roditeljske skrbi i/ili su u riziku od neadekvatnih roditeljskih postupaka.

2. Održavati čvrstu sinergiju partnerstva OCD-a i javnih institucija koje rade s djecom bez odgovarajuće roditeljske skrbi i/ ili su u riziku od neadekvatnih roditeljskih postupaka.

Sekundarni cilj programa je stvaranje sigurnog okruženja posvećenog i prilagođenog svakom djetetu. U svrhu ispunjavanja navedenih ciljeva osmišljen je program rada s djecom u radioničkom obliku koji obuhvaća sljedeće cjeline: osnaživanje pozitivne slike o sebi; prepoznavanje i nošenje s emocijama; podučavanje nenasilne, asertivne komunikacije.

Detaljnije, program uključuje sljedeće podcjeline:

- osvještavanje svojih osobina i ponašanja,
- stvaranje pozitivne slike o sebi i jačanje samopoštovanja,
- prepoznavanje, imenovanje, primjereno izražavanje i nošenje s različitim emocijama,
- vježbanje dobrog slušanja i jasnog izražavanja,
- poticanje dogovora i suradnje u grupi,
- poticanje nenasilnog rješavanja sukoba i nenasilne komunikacije.

Radionice se odvijaju kroz grupni rad i rad u paru (samo Dječji dom A. G. Matoš), u trajanju od 45 minuta do jednog sata, jednom tjedno, kroz 12 susreta. (Popović, Zloković, 2017.)

2.4.1. Praksa u RH

U kontekstu rada s mladima Hrvatske identificirano je osam oblika rada s mladima, koji su relevantni za hrvatski kontekst, te tri mjesta provođenja rada s mladima.

Neformalno obrazovanje u radu s mladima – odnosi se na sve edukativne radionice u okviru civilnog društva ili nekog drugog sektora koje se koriste metodama neformalne edukacije.

Riječ je o treninzima, radionicama i drugim vidovima rada u kojima se koristi participativna metodologija.

Međunarodni rad s mladima – oblik rada s mladima koji uključuje interakciju mladih iz različitih zemalja. Može se odnositi na organizirano volontiranje (npr. Europska volonterska služba) ili razmjenu mladih s ciljem poticanja razvoja interkulturalnih kompetencija.

Kampovi i međunarodne aktivnosti usvajanja znanja neke su od pojavnih oblika unutar ovog oblika.

Otvoreni rad s mladima – rad s mladima u kojem se mladima osigurava prostor i daje velika sloboda da sami kreiraju svoje aktivnosti. Premda se na prvi pogled čini kao da nije vođena aktivnost, zapravo ima određene ishode i pravila rada. Smatra se da organizacija slobodnog vremena prevladava kao aktivnost, no moguće ga je koristiti i kao način dopiranja do marginaliziranih grupa.

Aktivizam i sudjelovanje mladih – odnosi se na aktivnosti poticanja mladih na aktivnu participaciju u društvu i politici putem projekata ili većih ili manjih aktivnosti razvoja svijesti o važnosti aktivnoga građanstva.

Vršnjačka edukacija – rad s mladima koji koristi osobe iste ili slične dobi koje posjeduju određene kompetencije za prenošenje i sukreiranje sadržaja.

Socijalno uključivanje mladih – naglasak je na uključivanju mladih iz depriviranih konteksta te na razvoju njihovih kompetencija kako bi prevladali nepovoljnu situaciju u kojoj se nalaze. Može biti usmjerena na bolju integraciju u obrazovni sustav i/ili na tržište rada.

Aktivnosti slobodnog vremena – sportsko-rekreativne/kulturne/ amaterske aktivnosti.

Informiranje i savjetovanje – pružanje informacija o različitim aspektima mladenačkog života imajući u obziru načela rada s mladima.

Tri mjesta provođenja rada s mladima su: Klubovi mladih, Centri za mlade te Infocentri za mlade. (Kovačić, Čulum, 2015).

Sve se više razvijaju i udruge koje djeluju u području osnaživanja i rada s mladima iz alternativne skrbi kao što je primjerice Udruga Igra koja provodi hvale vrijedne i za mlade

osnažujuće projekte te projekte kojima rade na senzibiliziranju društva za probleme s kojima se mladi iz skrbi nose.

2.4.2. Praksa u Europi

Kada je riječ o Europi, vidljivi su različiti oblici rada s mladima. U sljedećih deset europskih država primjetno je kako ne postoji konsenzus oko oblika rada s mladima, no informiranje i savjetovanje, klubovi ili centri s mladima i organizacije s mladima prevladavaju u gotovo svim zemljama:

“Austrija- otvoreni rad s mladima, organizacije mladih, institucionalni rad s mladima, rekreacija i slobodne aktivnosti, mobilni rad s mladima, sport, pedagoška prevencija, kulturni rad s mladima, informiranje i savjetovanje i međunarodni rad s mladima.

Estonija- Otvoreni rad s mladima, međunarodni rad s mladima, vršnjačka edukacija, aktivnosti prevencije, sport, informiranje i savjetovanje.

Njemačka- izvannastavno obrazovanje mladih otvoreni rad s mladima, sport, organizacije mladih i participacija, klubovi mladih, socijalni rad s mladima, međunarodni rad s mladima te savjetovanje.

Grčka- karijerno savjetovanje, informiranje i savjetovanje, edukacija za marginalne grupe, kulturalno obrazovanje, otvoreni rad s mladima, socijalna zaštita, sport, međunarodni rad s mladima, organizacije mladih i participacija, rekreacija i slobodno vrijeme.

Irska- organizacije mladih, centri za mlade, obrazovanje, osobne socijalne usluge

Italija- obrazovanje, socio-kulturni rad s mladima, sport, socijalna pomoć.

Nizozemska- participacija mladih, informiranje, obrazovanje mladih, socijalni rad s mladima, centri za mlade, organizacije mladih, rad s mladima na ulici, sport.

Norveška- klubovi mladih, usluge za socijalno deprivirane grupe, organizacije mladih, kulturalni rad s mladima, sport, rekreacijske aktivnosti, participacija.

Rumunjska- rekreacija i slobodno vrijeme, međunarodni rad s mladima, informiranje i savjetovanje, organizacije mladih, kulturalni rad s mladima.

Španjolska- obrazovanje, kulturalni rad s mladima, rad s mladima orijentiran na slobodno vrijeme, informiranje mladih.“

“Prvi se put rad s mladima u okviru EU-a spominje u A New Impetus for European Youth – White Paper iz 2001., dok se tek 2008. razrađuje i detaljnije opisuje njegova vrijednost u An EU Strategy for Youth – Investing and Empowering.

Sukladno dokumentu *Working with young people: the value of youth work in the European Union* (2014, prema Kovačić, Čulum, 2015), tri su glavna načela koja razlikuju rad s mladima od ostalih policy područja:

1. Fokus na mlade ljude.
2. Osobni razvoj.
3. Dobrovoljno sudjelovanje mladih u aktivnostima.

U tom istom dokumentu, istražujući prakse rada s mladima u 27 država EU-a, zaključeno je da prepoznaju zajednički nazivnik u radu s mladima, a on je podržavanje osobnog razvoja mlade osobe u smislu osnaživanja, emancipacije, odgovornosti i tolerancije.“

Usprkos tomu, različite zemlje rad s mladima definiraju na različite načine: (Kovačić, Čulum, 2015.)

“Austrija: Izvankurikulumski rad s mladima s naglaskom na slobodnom vremenu i prevenciji.

Estonija: Rad s mladima je stvaranje uvjeta za razvojne aktivnosti mladih koje im omogućuju da djeluju izvan obitelji, formalnog obrazovanja i posla prema slobodnom nahodjenju.

Njemačka: Mogućnosti za mlade ljude koje potiču njihov razvoj uzimajući u obzir njihove interese, koje omogućuju sukreiranje programa, jačanje samoodređenja i osnaživanje društvene odgovornosti i participacije.

Grčka: Obrazovne i socijalne djelatnosti usmjerene na zdravu tranziciju mladih ljudi prema odraslom životu, kao i organizacija slobodnog vremena.

Irska: Planirani programi obrazovanja dizajnirani za svrhu pomoći i osnaživanja osobnog i društvenog razvoja mladih ljudi kroz njihove volonterske aktivnosti. Navedeni programi komplementarni su formalnom i strukovnom obrazovanju, a nositelji su uglavnom dobrovoljne organizacije za mlade.

Italija: Napori koji olakšavaju ulaz mladih na tržište rada.

Nizozemska: Pomagačke i rekreativne djelatnosti, kao i široka ponuda slobodnog vremena.

Norveška: Pružanje mogućnosti mladim ljudima za zanimljivo i svrsishodno provođenje slobodnog vremena i prilika za osobni razvoj kroz participaciju i socijalnu interakciju.

Rumunjska: Svaka aktivnost organizirana kako bi poboljšala nužne uvjete za društveni i profesionalni razvoj mladih sukladno njihovim potrebama i željama.

Španjolska: Aktivnosti društvene, kulturne, obrazovne ili političke prirode s i za mlade ljude.“(Kovačić, Čulum, 2015).

3. PROBLEMI MLADIH U SKRBI

Jedan od razloga zbog kojih su mladi u ustanovama je činjenica da uglavnom nemaju roditelje koji o njima brinu, vjeruju u njih, naviju za njih i motiviraju ih. Nemaju tu podršku obitelji koja im je važna, pogotovo u njihovoj dobi. (Mreža mladih Hrvatske, 2012.) Iz toga proizlaze njihovi osnovni problemi zadržavanja kontakta, lošiji odnosi s biološkim obiteljima, manjak socijalnih vještina, stigmatizacija, manjak samopouzdanja, slaba motivacija. Nemaju osjećaj povjerenja, prihvaćenosti ni privrženosti prema nikome, što pak dovodi do veće socijalne isključenosti. Prema Jacksonu i Saradey-u (2001, prema Udruga Igra, 2017) vjerojatnost njihove isključenosti čak je do deset puta veća nego njihovih vršnjaka.

Samopodcjenjivanje je još jedna karakteristika mladih iz skrbi koja izvire iz toga što prihvaćaju loše mišljenje koje drugi imaju o njima. Toliko često čuju kako “ne valjaju“, “ništa ne znaju“, kako su oni problem, “delikventi“ i sl. da na kraju i sami počnu vjerovati u to. Slabije su adaptibilni, nenaviknuti na obaveze, sa slabo ili nikako razvijenom empatijom, radnim navikama, rijetko planiraju, a kada i postavljaju ciljeve - od njih lako odustaju. (Udruga Igra, 2017).

Kada je u pitanju školovanje, mladi iz alternativne skrbi slabo su upoznati sa svojim pravima te uglavnom nemaju pristup informacijama o stipendijama, edukacijama te slabo poznaju strane jezike, te stoga ili ne završavaju školovanje ili završe minimalno, tj. trogodišnju srednju školu. Istraživanja “Izazovi studiranja i podrške studentima odraslima u javnoj skrbi“ je pokazalo da se mladi iz skrbi koji studiraju nalaze u izrazito nepovoljnom položaju, nedostaje im priprema za odlazak na studij, a kad upišu studij, opterećeni su i drugim egzistencijalnim brigama i nedostaje im kontinuirana podrška. (Sabolić, Popović, 2015).

Čest problem kod mladih iz skrbi, posebno onih upućenih u odgojne institucije zbog problema u ponašanju je i ovisnost o drogama. Većina njih nije svjesna ovisnosti već vide drogu kao dobar način bijega od svojih problema. (Udruga Igra, 2017).

Kada napokon izađu iz skrbi, suočavaju se s čitavim nizom izazova samostalnog života, te često i sami izjavljuju da nisu bili adekvatno pripremljeni i da im nedostaje podrška odraslih. (Sabolić, Popović, 2015).

Razna istraživanja su pokazala određene probleme nakon izlaska mladih iz institucije kao što su manjak obrazovnih mogućnosti pa i nizak obrazovni status, poteškoće zapošljavanja, rješavanje stambenog pitanja, manjak vještina, problemi ovisnosti, problemi s mentalnim zdravljem, nedostatak podrške i pozitivnih modela ponašanja u zajednici, te ograničavajući pristup materijalnoj pomoći. (Udruga Igra, 2016).

Navedeni problemi su samo jedan dio poteškoća s kojima se mladi nose tijekom i nakon odrastanja u skrbi te je iz toga vidljivo da je osnaživanje kao proces od iznimne važnosti kako bi se te mlade ojačalo, pružilo im podršku ali i vjeru u njih same da se mogu nositi sa svime što im život donosi.

4. PREGLED ISTRAŽIVANJA

Prema mnogim istraživanjima zaključeno je da mladi iz alternativne skrbi imaju više poteškoća u ponašanju i osjećajima. Povlače se u sebe, depresivnija su, agresivnija ili su izložena agresiji druge djece bilo verbalno ili neverbalno, nedostaje im pažnje, nesigurna su, nesamostalna, imaju lošiju sliku o sebi i sl.

Najveći broj zlostavljane djece ne pokazuje agresiju prema van, već ju okreće prema sebi. Takva djeca postaju delikventi i imaju problema sa ponašanjem. (Maretić i Sindik, 2013.).

Također zaključeno je i kako mladi iz dječjih domova imaju više zdravstvenih problema, često imaju poteškoće spavanja, nižu inteligenciju i poremećaje govora (Ophircohen i sur.;1993. prema Sladović Franz, 2003.).

Vidljivo je dakle kako život u domu nije "divan" već donosi određenu količinu svakodnevnog stresa i nelagode. Prema Sladović Franz (2003) "čak 20% djece iz dječjih domova doživljava život u domu stresnim".

Posljedice stresa mogu se vidjeti na tjelesnoj razini (glavobolja, promjena tjelesne težine, slaba anksioznost, nesanica), emocionalnoj razini (tuga, bijes, tjeskoba), kognitivnoj (smetnje pamćenja i koncentracije), te ponašajnoj (izolacija od drugih) (Subotić, 1996.; prema Sladović Franz, 2003. prema Potlaček, 2016).

Kako bi se ublažile i spriječile negativne posljedice za mlade iz alternativne skrbi, provedeni su razni programi i radionice u raznim domovima za mlade. Jedan od takvih programa

provela je Udruga Igra s Odgojnim zavodom Turopolje pod nazivom Kontakt. Proveli su niz programa, edukacija i radionica na temu zapošljavanja, stanovanja, financija i sl. Tijekom evaluacije programa čak 90% mladih je smatralo da se osjećaju spremnijima za samostalan život. Istaknuli su važnost edukacija vezanih uz stanovanje, financije i zapošljavanje. 90% mladih je izjavilo da su saznali više o traženju posla, rješavanju stambenog pitanja, upravljanju kućanstvom, dok njih 100% izjavilo je da sada više zna o financijama i raspolaganju novcem. Prema izjavama odgajatelja iz doma te mladih ova vrsta programa osnažuje mlade koji izlaze iz ustanova te je potrebno nastaviti s provođenjem tog programa, povećati broj sati edukacije i podrške, osigurati im snažniju individualnu podršku te osnaživati stručnjake za rad s mladima. (Udruga Igra, 2016).

U jednom Kanadskom kvalitativnom istraživanju pitalo se mlade kako bi oni definirali pojam "osnaživanje". Po odgovorima doneseni su zaključci da pojam shvaćaju kao mogućnost da se mogu izraziti, sudjelovati u odlukama koje se tiču njih samih, da ih se pita za mišljenje te da ih se nauči kako da nešto naprave sami za sebe. Dakle važno im je da sudjeluju u odlukama vezanim za njih te da budu više samostalniji, a manje ovisni o tuđoj pomoći. Primjer odgovora jedne mlade osobe na pitanje što mu znači osnaživanje je -" za mene to znači da ne čine drugi nešto umjesto mene, nego mi pomaže da naučim sam kako nešto napraviti za sebe."

Također osim što su nudili svoje definicije koncepta osnaživanja, imali su i konkretna mišljenja o uključenosti samih mladih u procesu promjena. Neki od odgovora su: "Smatrajte da je potrebno savjetovati se s mladima o tome što mladi žele i što im treba. Mi smo ti sa problemima i obično znamo što će pomoći da se stvari poboljšaju, ali nitko nas ne pita... ", "Mladi znaju mlade najbolje, a ne odrasli pa mislim da je važno da odrasli razgovaraju s nama". Prema podacima, šest mladih složilo se da je sjajno za mlade da budu uključeni, dok je za sedam njih bilo ključno da budu uključeni. Trinaest mladih (87%) složilo se da je uključenost mladih potrebna.

Mladi su također spomenuli kako smatraju da ih većina odraslih vidi kao problematične osobe i da ne prihvaćaju da oni zapravo mogu imati dobre ideje i djelovati pozitivno. Smatraju da ih odrasli ne čuju ili ne žele čuti, te da se moraju izboriti kako bi ih se više uključilo u određene procese i aktivnosti. To se odnosi i na stručnjake za koje smatraju da ih ne uključuju dovoljno u donošenje raznih bitnih odluka.

Zaključak je da mladi vjeruju da osnaživanje proces dobivanja novih vještina i tehnika koje će im pomoći u donošenju odluka i provedbi planova ali smatraju da ih se više treba uključiti u sam proces. (Bozzer, 2000).

5. ZAKLJUČAK

Nakon proučavanja literature jasno je da su mladi iz alternativne skrbi posebna skupina koju treba posebno osnažiti. Oni, za razliku od svojih vršnjaka koja ne odrastaju u alternativnoj skrbi, iskazuju mnogo poteškoća tijekom odrastanja te im je stoga potrebno pružiti posebnu pažnju i dati im alate koji će im konkretno pomoći da dobe vještine za siguran samostalan život kada jednom izađu iz skrbi. Boravak u domovima socijalne skrbi nije lak. On ima određenu strukturu (primjerice određeno vrijeme buđenja, učenja, spavanja, slobodnih aktivnosti i sl.) koje ne dopušta mladima puno slobode da se sami organiziraju i ispune neke svoje aspiracije. Radi toga često dolazi do buntovnog ponašanja ili pak povlačenja u sebe. Prema raznim istraživanjima, mladi iz skrbi češće imaju problema s agresivnošću, lošijim školskim uspjehom, manjkom samopouzdanja i samopoštovanja, izražavanjem emocija, poremećajem pažnje, depresijom i sl. Iz tih problema dolazi do velikog straha i nepovjerenja u sebe da će se uspjeti sami snaći u “odraslom životu“. Radi toga potreban je kontinuiran rad sa njima prvenstveno na poboljšanju slike o sebi, a zatim na učenju praktičnih vještina koje će im danas-sutra biti potrebne. Sam proces osnaživanja je dugotrajan proces, a odvija se na razne načine, od individualnog savjetovanja, rada u grupi, do raznih radionica i edukacija kao što su učenje kulinarskih vještina, kako raspolagati financijama, edukacija o zapošljavanju, vođenju kućanstva i sl. Kako bi sami proces osnaživanja bio što učinkovitiji treba što više uključiti mlade, pitati ih za mišljenje, ideje, uključiti ih u što više radionica, a zatim ih “gurati“ ka onome za što su pokazali potencijal. Od velike važnosti tu su i razne sportske igre te volontiranje. Oboje ima pozitivne učinke kako na psihički razvoj, tako i na fizički, povećava samopouzdanje, samoefikasnost, timski rad, osjećaj zadovoljstva i mentalno te fizičko zdravlje. Naravno u procesu osnaživanja veliku ulogu imaju stručnjaci koji taj proces provode. Bitno je da izgrade s mladima odnos povjerenja, te da se ne nameću već dopuste mladima potpunu uključenost. Potreban je kvalitetan su-odnos kako bi se mladi osnažili. Njima je potrebna podrška stručnjaka, pomoć ali i autonomnost da ipak djeluju što više sami za sebe, a da sa strane ipak imaju nekoga kome se mogu obratiti za pomoć.

Za kraj, moja osobna preporuka je provesti istraživanje u raznim domovima socijalne skrbi i istražiti na koje načine se sve provodi osnaživanje, koliko je taj proces kontinuiran, koliko su mladi zapravo uključeni te njihovo viđenje- da li im dostupni programi pomažu te koje su njihove ideje za unaprjeđenje procesa osnaživanja. Također moja ideja je u proces uključiti i druge dionike kao što su razna sportska društva koja bi pružala besplatne sportske radionice, razne udruge koje bi pružale radionice, edukacije te organizirala razna druženja.

6. LITERATURA

1. Batista, T., Johnson, A., Baach Friedmann, L. (2018). The Effects of Youth Empowerment Programs on the Psychological Empowerment of Young People Aging Out of Foster Care. *Journal of the Society for Social Work and Research, Volume 9, Number 4.* 2334-2315/2018/0904-0003/\$10.00.
2. Bosić, N. (2017). *Značaj primijenjenog kazališta za osnaživanje i emancipaciju mladih odraslih osoba.* Diplomski rad. Rijeka. Filozofski fakultet, odsjek za pedagogiju.
3. Bozzer, S. (2000). *Youth empowerment: A qualitative study.* Faculty of Social work, University of Manitoba, Canada.
4. *Djeca i mladi u alternativnoj skrbi: Upoznaj svoja prava.* (2009). Vijeće Europe.
5. Dodig-Čurković, K. (2017). *Adolescentna kriza- kako je dijagnosticirati i liječiti?* KBC Osijek- Zavod za dječju i adolescentnu psihijatriju.
6. Hilfinger Messias, D.K., Fore, E.M., Parra-Medina, D. (2005). Adult Roles in Community-Based Youth Empowerment Programs Implications for Best Practices . *Fam Community Health Vol. 28, No. 4, pp. 320–337.*
7. Ilišin, V., Radin, F. (2007). *Mladi: Problem ili resurs.* Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
8. *Inkluzivno volontiranje.* (2020). Pula: Volonterski centar Istra.
9. Jeđud, I., Novak, T. (2005). Provođenje slobodnog vremena djece i mladih s poremećajima u ponašanju-kvalitativna metoda. *Revija za sociologiju, Vol XXXVII.* (2006), No 1–2: 77–90.
10. Kaučić, D. (2020). *Uloga odgajatelja u različitim tipovima dječjih domova.* Diplomski rad. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju.
11. Kletečki Radović, M. (2008). Teorija osnaživanja u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada 2008., 15 (2), 215-242 str.*
12. Kovačić, M., Čulum, B. (2015). *Teorija i praksa rada s mladima: Prilog razumijevanju rada s mladima u Hrvatskom kontekstu.* Zagreb: Mreža mladih Hrvatske.
13. Maurović, I. (2015). *Otpornost adolescenata u dječjim domovima.* Doktorski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.

14. Milas, G., Ferić, I., Šakić, V. (2010). Osuđeni na socijalnu isključenost? Životni uvjeti i kvaliteta življenja mladih bez završene srednje škole. *DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB GOD. 19 (2010), BR. 4-5 (108-109), STR. 669-689.*
15. Morton, M.H., Montgomery, P. (2012). Youth Empowerment Programs for Improving Adolescents' Self-Efficacy and Self-Esteem: A Systematic Review. *Research on Social Work Practice 23(1) 22-33.*
16. *OkvirKO- priručnik za osnaživanje mladih u procesu izlaska iz alternativne skrbi.* Zagreb: Udruga "Igra", SOS dječje selo Hrvatska, Dječji dom "Maestral".
17. Popović, N. (2016). *Zbrinjavanje djece bez primjerene roditeljske skrbi.* Diplomski rad. Osijek: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
18. Popović, S., Zloković, J. (2017). *Djeca i mladi u alternativnoj skrbi: Zaštita prava na zdravlje.* Rad izložen na znanstveno-stručnom skupu: Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi, Rijeka.
19. Potlaček, D. (2016). *Djeca u dječjim domovima.* Završni rad. Čakovec: Učiteljski fakultet, Odsjek za odgajateljski studij.
20. *Praktični priručnik- Kako implementirati model rada s mladima u riziku od beskućništva u organizaciju?.* (2019). Zagreb: Udruga "Igra".
21. Prekrat, M. (2012). *Kvaliteta prilagodbe djece na SOS dječje selo.* Diplomski rad. Osijek. Filozofski fakultet, Studij psihologije.
22. *Promišljanja mladih koji su odrasli u sustavu socijalne skrbi o samostalnom životu.* Zagreb: Udruga "Igra".
23. *Program: Resocijalizacija: Kontakt- Centar za osnaživanje mladih iz alternativne skrbi.* (2016). Udruga "Igra".
24. *Program: Prevencija: Centar za mlade iz alternativne skrbi.* (2018). Udruga "Igra".
25. Sabolić, T., Popović, S. (2015, studeni). *Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi.* Rad izložen na znanstveno-stručnom skupu: Zaštita prava na zdravlje djece i mladih u alternativnoj skrbi, medicinski fakultet Rijeka. *Ljetopis socijalnog rada 2016., 23 (1), 141-145 str.*
26. Skorup, M. (2020). *Briga o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj.* Završni rad. Split: Filozofski fakultet.
27. Sladović Franz, B., Branica, V., Urbanc, K. (2017). Izazovi studiranja mladih odraslih u alternativnoj skrbi u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada 2017., 24 (3), 479-507.*
28. *Smjernice za alternativnu skrb o djeci.* (2010). Zagreb: Unicef.
29. *Smjernice za alternativnu skrb o djeci.* (2011). Zagreb: SOS dječje selo.

30. Sovar, I. (2014). Institucionalizacija i deinstitucionalizacija ustanova za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. *Ljetopis socijalnog rada* 2015., 22 (2), 311-332.
31. *Studije slučaja mladih pripadnika socijalno isključenih skupina*. (2012). Čakovec: Mreža mladih Hrvatske.
32. Urbanc, K., Kletečki Radović, M., Delale, E.A. (2009). Uključivanje i osnaživanje korisnika tijekom terenske prakse studenata socijalnog rada. *Ljetopis socijalnog rada* 2009., 16 (2), 395-423 str.
33. *Volonterski menadžment u organizacijama i ustanovama socijalne skrbi i zdravstva/standardi prakse*. (2019). Zagreb: Udruga "Igra".